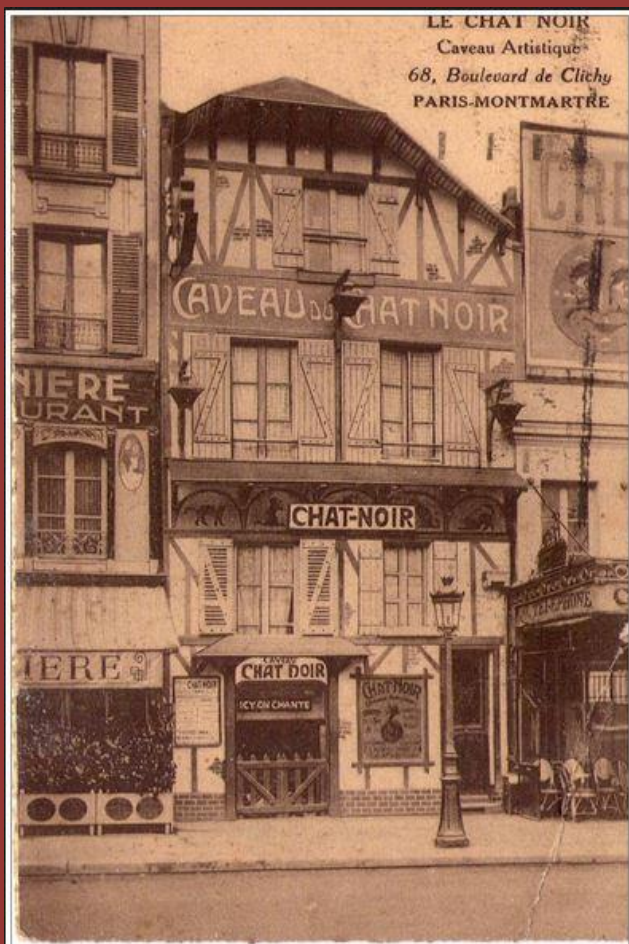

Välkommen in...

Du kommer att bli överraskad när du besöker mig i det historiska proviantmagasinet i Mainz. Jag lever verkligen inte upp till klichén av ett dammigt arkiv. Trots min ungdom är jag en klassiker, om jag får säga det själv. På över tusen kvadratmeter tar jag mig friheten att presentera mig i museal elegans. För din skull!

Jag har nämligen ett uppdrag i allmänhetens kulturella intresse. Jag bevarar en komplett genre, en säregen konstform. Min upphovsman har registrerat mig som "Dokumentationscentrum för tyskspråkig satir". Strax efter hans ankomst i Mainz kallade han mig stolt för "Tyska kabaréarkivet".

Sedan dess vårdar mina medarbetare satirens spelformer och yttringar i hela världen. Vi har ofta internationellt besök. Nyligen kom en kvinnlig student från Moskva för att leta efter material från 1920-talet till sin avhandling, och en professor från Japan var intresserad av kabaré i exil.

En gång grävde en doktorand från Yale-universitetet i nio månader i arkivets djup. Hon ville utreda spelmansens roll på medeltiden, som föregångare till den politiska låtskrivaren. Regelbundna skriftliga förfrågningar från hela världen visar att intresset för mina skatter är stort.

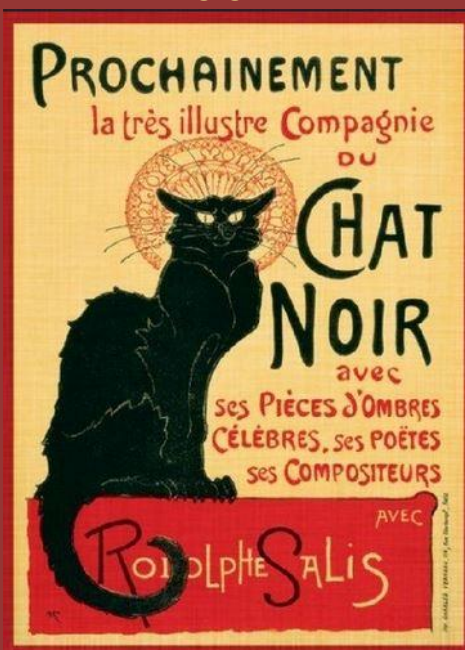
Sedan början av 2000-talet har jag kunnat öppna fler än 160 utställningar i sju europeiska länder, bland annat i Frankrike. På Maison Heinrich Heine på Cité Universitaire Internationale de Paris visade vi utställningen "LE MONDE, UN CABARET! Les débuts du cabaret littéraire en Allemagne et en France". Därefter följde Montpellier, Toulouse, Lyon och Dijon. I de tyskspråkiga länderna har vi rest från Alzey till Zürich med "100 år av kabaré". Utställningen presenterar stora delar av allt jag har i mig – genren, dess olika ansikten och dess historia.

Hos mig handlar det om utövarna, speciellt inom den politisk-litterära

kabarén som en konst som strävar efter frihet och demokrati. Det handlar om författarna och deras livshistorier, som inte sällan var lidelsehistorier. Om kabaréns betydelse för intresserade människor i alla tider. För publiken under belle époque liksom under kejsartiden. Mellan uppbrott och censur. Mellan första och andra världskriget. Mellan

demokrati och diktatur, militarism och fascism. Det handlar om konsten att överleva, i inre och yttre exil. Mellan stilarna och mellan stolarna. Det handlar om vår kultur och dess förändring. Om bildning. Och givetvis om skrattet, då och nu. Om att skratta åt sig själv och andra. Det handlar om häcklandets topografi och språk under tidens växlingar. Och lika mycket om humorn och poesin i det allt för mänskliga. Om det absurda och det konkreta. Om kritik mot nutiden i en konstnärlig form. Och inte minst handlar det om underhållning, från allra första början. Och om kärlek! Att samla är förresten också en form av kärlek, har den amerikanske filosofen George Steiner sagt.

Som formellt begrepp finns denna blandform av olika scenkonster sedan det sena 1800-talet. En blandform som fick det fina franska namnet "kabaré". Det avser å ena sidan en pub, en liten krog, och har därmed intim karaktär. Å andra sidan menas det uppdelade salladsfatet med hors d'oeuvre. De olika facken står för de olika scenkonsterna musik, teater, recitation, dans, sketch och även måleri. Det fanns några föregångare, som "cabarets des assassins" där man sjöng skillingtryck om mördare. Men det var Rodolphe Salis, ursprungligen målare, som en höstkväll 1881 ställde sig på en tunna på sin krog

"Chat Noir" vid Montmartre och annonserade uppträdanden av olika artister för sin välbeställda och underhållningstörstande publik. Detta var början till det som världen idag känner till som samtidskritisk litterär kabaré!

Som upphovsman för de så kallade cabarets artistiques var presentatören Salis den första av sitt slag. Han var så att säga såsen i salladsfatets mittfack som höll ihop det hela. Hans annonseringar var ökända! Förolämpande ibland och aggressiva, precis som visorna som sjöngs. Just detta attraherade den intellektuella Parispubliken. Snart klev den litterära eliten upp på "butte sacré". Politiker och aristokrater följde efter, bland annat Victor Hugo och Émile Zola, den italienska frihets-kämpen Giuseppe Garibaldi och

prins Jérôme Bonaparte, sonson till den store Napoleons bror och brorson till Napoleon III. Det uppträdde många sångare, kompositörer och talare som senare blev berömda, till exempel Aristide Bruant och Yvette Guilbert, den franska kabaréns första stora disös. Hennes manliga motsvarighet Aristide fortsatte sin karriär i den egna lokalen "Mirliton" med socialkritiska visor mot borgerlighetens dubbelmoral. Han är känd i hela världen ännu idag tack vare en affisch av Henri de Toulouse-Lautrec.

Två Chat Noir-affischer från 1895 har nyligen hittat sin väg till mina affischskåp, där de nu samsas med alla de andra, nästan 20 000 verk från 1900-talets samtliga epoker.

För en del av befolkningen började förra århundradet med en stor lust till konst och kultur. Kabaré var det utvalda mediet, åtminstone för bohemerna. Så här beskrev författaren Otto Julius Bierbaum det hela:

"Renässans för alla konster och för livet med avstamp i tingeltangel! Vi kommer att dansa fram en ny kultur! Vi kommer att föda fram övermänniskan på scengolvet! Vi kommer att kasta omkull denna fåniga värld!" Detta var allvarlig menat.

Tyvärr kom det sedan andra som kastade omkull världen. Men ändå, det uppstod något nytt kring 1900! Det var en tid för uppbrott och uppbrottsstämning: människan som ett väsen som hade kastats rakt in i tiden.

Världen som kabaré! Precis som jugendstilen tände den nya konstformen en regelrätt rörelse, den var "inne", "en vogue", blev en våg som snart sköljde in över rikets huvudstad. Där firade den konservativa baronen Ernst von Wolzogen en stor framgång med sin "Über-Brett!" den 18 januari 1901, på 30-årsdagen för rikets grundande. Etablissemangets "husregler" är arkiverade.

Kort därpå ägnade "Elva skarprättare" scenen i München och blev Tyskland första äkta politiska kabaré. Frank Wedekind medverkade i gruppen, likaså Marc Henry som kom över från Paris. Därmed

härstammar mina förfäder från Frankrike på mors sida och från Tyskland på fars sida. En europeisk sammanflätning som hos den gamla adeln... och nu gick det undan! 1901 bildades enbart i Berlin hela 40 etablissemang som erbjöd litterär kabaré. I Wien öppnade "Hos käre Augustin", "Nattljuset" och "Fladdermusen". Frida Strindberg, som hade ett barn med August Strindberg och ett annat med Frank Wedekind, grundade den första kabaréen i London. Redan dessförinnan hade "El quatre gats" bildats i Barcelona. Krakov, Warszawa, Budapest, St Petersburg, ja ända i Moskva uppstod kabaréer enligt förebilderna från Frankrike och Tyskland.

Där ekonomiska kunskaper och skicklighet i uppträdandena saknades kunde en nystartad scen snabbt försvinna igen. Men genrens schvung höll i sig, i alla fall till en början. Precis som tidigare i Paris höll den unga konstformen till på krogen, de så kallade viganternas scen. Här blev konstnärsbohemens dröm sann: att få presentera sina egna verk, fritt och utanför etablissemanget. Konstformens direkthet på scen fascinerade - på teatern spelade man upp något för publiken, men på kabaréen spelade man direkt an mot publiken! De medverkande fick sällan gage. Oftast betalade man dem i natura. Eller så skickades hatten runt.

Apropå vigantpoesi: Dess förebilder och rötter sträcker sig ända tillbaka till medeltiden, till den så kallade ärkepoeten och hans moralsatiriska dikter, kärleks- och dryckesvisor. Hanns Dieter Hüsch och hans "Arche

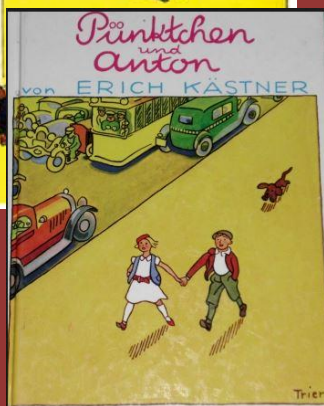
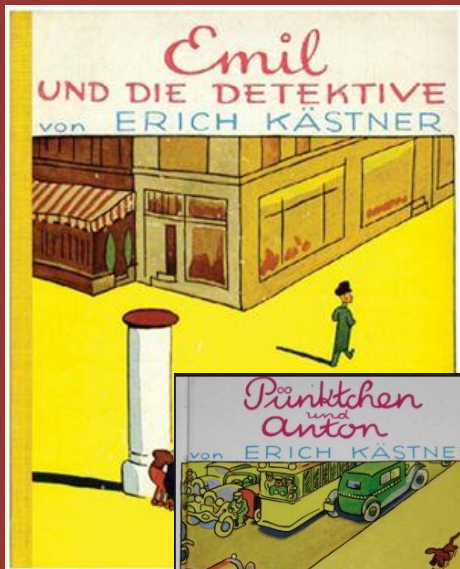
Nova" hyllade "Archipoetas" roll redan i första programhäftet som innehöll en av dennes visor från 1100-talet. Den mest betydelsefulla samlingen, runt 300 visor, upptäcktes år 1803 i klostret Benediktbeuren och fick namnet "Visorna från Beuren". De blev världsberömda genom en ny tonsättning under namnet Carmina Burana. Vagantpoesi som extravagant oratorium, helt tidlös tack vare Carl Orffs grandiosa musik.

Ett tidsbundet fenomen däremot var konstnärsbohemerna. De nya småscenerna levde för och av ögonblicket. Det enda stället som höll sig kvar under lång tid var "Simplicissimus" i München. Scenen leddes av en kapabel konferencier som framför allt var en genialisk affärskvinna. Kathi Kobus lyckades med symbiosen mellan konst och kommers. "Simpl" bestod under 65 år, från 1903 till 1968. Få tyska kabaréer har lyckats uppnå samma ålder.

Under tiden före första världskriget dök allsköns människor upp här. Münchens innefolk. Turister från andra sidan Atlanten och prinsen av Wales. Tsar Ferdinand av Bulgarien. Den belgiska kungen! Industrimagnater och penningaristokrater. Wilhelm Voigt, skomakaren som gjort karriär som "Kaptenen från Köpenick", visade sig på Simpl mot betalning och sålde autografer. Och så var det en viss Hans Bötticher. Han började som stamgäst och avancerade till husförfattare för att sedan bli berömd under namnet Joachim Ringelnatz.

När jag fyllde 50 år gav mig en vänlig äldre dam "Katakombens gyllene bok". Hennes sedan länge bortgångne man Tibor Kasics och artisten Werner Finck hade grundat kabarén "Katakomben" i Berlin år 1929. Bokgåvan innehåller en munter vers av Joachim Ringelnatz och en originalteckning av Walter Trier, som hade illustrerat Erich Kästners böcker. Det finns också signaturer och införanden av Hans Albers, Carl Zuckmayer, Klaus och Heinrich Mann, Walter Hasenclever, George Grosz, Max Reinhardt, Erich Mühsam, Gustav Gründgens, Luigi Pirandello, Erwin Piscator, Alfred Döblin och Richard Huelsenbeck.

Den sistnämnde hade funnit kabaréns dada-formel: "Dada är världens cabaré precis som världen och cabarén är dada". På "Cabaret Voltaire" i Zürich uppfann Hugo Ball den litterära formen som provokation mot den borgerliga världens likgiltighet inför det stora krigets fasor. Efter 1918 var Kurt Tucholsky och Walter Mehring de framstående kabaréförfattarna. Som krönikörer över en republik som hade lämnats åt sig själv, som språkrör för en påstridig satir skrev de också poetiska eller vansinnigt roliga texter för att underhålla sin publik. Bert Brecht inspirerades av kabarén till sin teori om episk teater. Kabarén var framför allt hemma i Berlins stora revyer och på varietéscenerna, med kupletter av Otto Reutter och chansons av Friedrich Hollaender och Rudolf Nelson, framförda av stjärnor som Claire Waldoff och Marlene Dietrich. I München förkroppsligade Karl Valentin på ett folkligt-absurt sätt den rotlöse komikern av den sorgliga skepnaden.

1932, ett år före Hitlers maktövertagande, stod Werner Finck på scenen med ett förläget leende och tittade rakt fram. Han föreställde sig vad som skulle hända om nazisterna fick ta över rodret och förutspådde: "Under tredje rikets första veckor kommer parader att anordnas. Skulle dessa parader förhindras av regn, hagel eller snö kommer alla judar i omgivningen att skjutas." Snart skulle det visa sig att denna poäng inte var någon. När nazisterna kommit till makten försökte Finck göra motstånd genom att skämta.

Hundratals kabaréartister och satiriker tillbringade nazitiden i koncentrationsläger. Som ställföreträdare för alla dessa vill jag påminna om tre artister som hedrats med en satirstjärna utanför min dörr, på Romano-Guardini-Platz i Mainz: Erich Mühsam, Fritz Grünbaum och Kurt Gerron. Mördade i Oranienburg, Dachau och Auschwitz.

Efter 8 maj 1945 började en sann renässans för kabarén. I "Trizonesien"

sjöng man trotsigt-melankoliskt: Hurra, ännu lever vi! På "Kom(m)ödchen" i Düsseldorf satte man nya standarder för den politisk-litterära kabarén, och Erich Kästner började skriva i München igen. Günter Neumanns "Insulaner" (Ö-människor) sände kabarékonsten rakt in i det kalla kriget via radiostationen RIAS-Berlin. Wolfgang Neuss satte fingret på följderna av historieförträngning och av Västtysklands snabba ekonomiska återhämtning. "Münchens skratt- och skjutsällskap" och "Piggsvinen" i Berlin hade populära tv-program på nyårsafton.

På så sätt blev kabarén känd för en bred borgerlig publik. Det var televisionen som gjorde den politiska kabarén stor.

Även i DDR fanns kabaré, man navigerade mer eller mindre besvärat inom gränserna för den reellt existerande censuren. För säkerhets skull förklarade man sig vara övertygad om socialismens förträfflighet. Detta är ett eget kapitel som nu också fått ett eget hus. Kabaréns historia i DDR är samlad och dokumenterad på Bernburg slott vid floden Saale.

På 1960-talet sjöng kabarén i väst med Franz-Josef Degenhardt i spetsen mot nynazisternas frammarsch. På det upprörda 1970-talet agiterade man med APO (den utoparlamentariska oppositionen) och förklarade till slut via Hanns Dieter Hüschs "Hagenbuch" allt och alla för galenskap.

På 1980-talet stormade kabarén med "Tre tornados" fram genom den unga spontana och alternativa scenen. Thomas Freitag parodierade utan ände Helmut Kohl, förbundskanslern som ofrivilligt gjorde satir av verkligheten.

Gerhart Polt dissekerade mentala rötter, Richard Rogler brottades med den nya andlig-moraliska friheten, nu omvänd till cynism.

När den kommersiella tv:n kom upptäckte kabarén allt mer sitt marknadsvärde. Sedan dess har den pendlat mellan kabaré och comedy, mellan politiskt motiverat engagemang

och utvecklat affärssinne, mellan småscener och stora arenor. ”Skämt, satir, ironi och djupare betydelse”, som man en gång i tiden velat kasta omkull förhållandena med, gav hundra år senare allt mer vika för underhållningsindustrins lagar.

Tyskland har förändrats. Paradigmskifte lite varstans. Men så har det alltid varit under tidens gång. Inte ens grundlagar håller vad de lovar. Allt har sin utgångspunkt, sitt förlopp, sin övergång. Och en vacker dag blir det kulturhistoria - som jag får dokumentera för kabaréns räkning. Med detta sagt: Välkommen! Bienvenue! Welcome! Titta in. Ta dig tid. Boka oss. Besök oss. Kanske ses vi en dag!

Tyska kabaréarkivet